

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-91-9

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1757

Psikoloji

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Yayına Hazırlayan

Alper Çağrı

Düzeltili

Sinem Turan

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Özkan Kaya

1. BASKI

Eylül 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-posta: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No. 49641

Marmara Yayıncılık Ltd. Şti.

Bahçelievler Mah. Hareket Ordusu

Sokak. No:7/1 Bahçelievler/İstanbul

Tel: 0212 554 01 31

e-mail: grafik@marmaracopy.com

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

RADİKALLEŞME BİLMECESİ

Şiddet, Kimlik, Aidiyet ve Çıkış Yolları

NEDİM HAVLE

KETEBE

Nedim Havle

Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu; psikiyatri uzmanlık eğitimini Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde tamamladı. Adli psikiyatri ve ceza infaz sisteminde ruh sağlığı hizmetleri alanında çalıştı. Silivri ve Metris ceza infaz kurumları ile çeşitli devlet hastanelerinde görev aldı. İstanbul Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi kadrosunda görev yapmakta, Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda psikiyatrist olarak çalışmaktadır.

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde ders veren Havle, İstanbul Kültür Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde misafir öğretim üyesidir. Çalışmaları suçun nedenleri ve önlenmesi, suçlu rehabilitasyonu, radikalleşme, terörizm, istihbarat analizi, politik psikoloji, bağımlılık ve adli psikoloji alanlarında yoğunlaşmaktadır. Yeşilay bünyesinde akredite eğitimiçi olarak Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı kapsamında eğitim faaliyetlerine katkı sunmaktadır.

Ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış çok sayıda makale ve kitap bölümünün yanı sıra *Terörizmin Anatomisi*, *Karanlıkta Görmek*, *Her İnsan Masum Doğar* ve *Millî Görüş'ün Politik Psikolojisi* adlı kitapların yazarıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
GİRİŞ.....	15

BÖLÜM 1 MOTİVASYONUN ÜÇ ATLISI İhtiyaç, Anlatı ve Ağ

Birinci Atlı: İhtiyaç.....	23
İkinci Atlı: Anlatı.....	29
Üçüncü Atlı: Ağ.....	35
Psikolojik Bağışıklık Sistemi Olarak “Yaşam Becerileri”.....	38
Sonuç.....	40

BÖLÜM 2 RADİKALLEŞMENİN FARKLI YÜZLERİ Dört Psikolojik Portre

Radikalleşmenin Psikolojik Portreleri.....	47
Sonuç.....	56

BÖLÜM 3

ZİHNİN DÖNÜŞÜMÜ

Ahlaki Kopuş ve Bilişsel Mekanizmalar

Ahlaki Kopuş ve Zihinsel Çatışma	62
Ahlaki Kopuşun Mekanizmaları	64
Ahlaki Kopuş	69
Ahlaki Kopuşun Ekosistemi	71
Sonuç	74

BÖLÜM 4

RADİKALLEŞMENİN BİLİNÇDİŞİ KÖKENLERİ

Sigmund Freud	81
Wilhelm Reich	84
Erich Fromm	87
Anna Freud	92
Melanie Klein	95
Hanna Segal	99
Heinz Kohut	102
Carlo Strenger	105
Jacques Lacan	108
Michel Foucault	112
Julia Kristeva	115
Wilfred Bion	119
Otto Kernberg	124
Peter Fonagy ve Anthony Bateman	128
Vamık Volkan	132

“Beyin Yıkama” ve Terörist Liderin Anatomisi.....	135
Terörist Liderin Psikolojik Portresi.....	139
Sonuç.....	141
KISIM 1’in Kapanışı ve KISIM 2’ye Geçiş.....	143

BÖLÜM 5

RADİKALLEŞME SÜREÇ MODELLERİ

Daralan Bir Yol: Moghaddam’ın “Terörizme Giden Merdiven” Modeli.....	148
Wiktorowicz’in Radikal Gruplara Katılım Modeli: Arayışçının Yolculuğu ve “Huni” Metaforu.....	156
Borum’un Dört Aşamalı Modeli: Bir Zihniyetin İnşası.....	163
NYPD Modeli: “İçimizdeki Düşman” İçin Bir Saha Rehberi.....	168
McCauley ve Moskalenko’nun Mekanizmaları: Radikalleşmenin On İki Farklı Yüzü.....	174
Sonuç.....	183

BÖLÜM 6

GRUP VE AĞ DİNAMİKLERİ

“Biz” ve “Onlar”

Grubun Çekim Gücü: Belirsizlik İçindeki Ruhun Sığınağı Olarak Grup.....	190
Ağların Ekosistemi ve “Biz” Kimliğinin Sosyal Psikolojisi.....	198
Liderin Rolü.....	199
Marjinalliğin Paradoksu: En Tehlikeli ve En Kullanışlı Üyeler.....	200

Grup-Merkezciliğin Karanlık Yüzü	201
Sonuç	203

BÖLÜM 7

DİJİTAL ÇAĞDA RADİKALLEŞME

Tavşan Deliğinin Derinlikleri

Eylem Propagandasından Yayın Terörizmine: Medyanın Dönüşümü	208
Dijital Çağın Hızlandırıcıları: İnternetin Radikalleşmedeki Rolü	209
Tavşan Deliğinin Mimarları: Algoritmalar ve Dikkat Ekonomisi	210
Anonimliğin Maskesi ve Kimliğin Dönüşümü	212
Bilişsel Savunmaların Sınırı: Doğru Bilgi Neden Her Zaman Yetmez?	213
Dijital Alanın Nihai Psikolojik Etkisi: Kimlik Dönüşümü	213
Dijital Nefretin Normalleşmesi ve Ahlaki Erozyon	214
Sanal ve Gerçek Arasındaki Köprü: Hibrit Radikalleşme	215
Makro-Politikadan Dijital Nefrete: Yukarıdan Aşağıya Zehirlenme	216
Sonuç	217

BÖLÜM 8

GENÇLİK VE RADİKALLEŞME

Gelişimsel Bir Fırtına

Psikolojik Zemin	222
Biyolojik Zemin	223

Sosyal Zemin.....	225
Dijital Fırtına.....	226
Sonuç.....	227

BÖLÜM 9

RİSK FAKTÖRLERİ VE RUH SAĞLIĞI

Risk, Zarar Görebilirlik ve Vaka Formülasyonu.....	232
Yalnız Aktör Paradoksu.....	234
Spesifik Psikolojik Durumlar ve Hassasiyet Yolları.....	236
Sonuç.....	246

BÖLÜM 10

RADİKALLEŞMEYİ ÖNLEME PROGRAMLARI

Deradikalizasyon Süreçlerini Etkileyen Faktörler.....	254
Deradikalizasyon, Rehabilitasyon ve Yeniden Entegrasyon Programları.....	257
Politika ve Uygulama İçin Öneriler.....	262
Kadınlarda Deradikalizasyon.....	262
Radikalleşmeden Arındırma Programlarının Küresel Bir Değerlendirmesi.....	264
Sonuç.....	266
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	269
KAYNAKÇA.....	277

ÖNSÖZ

Bu kitap, uzun süredir zihnimi meşgul eden temel bir sorudan doğdu: İnsan, hangi psikolojik, toplumsal ve tarihsel koşullar altında kendisini şiddeti meşru gören bir dünya görüşünün içinde bulur? Daha da önemlisi, böylesi bir dönüşüm ideolojik bir ikna süreci midir, yoksa kırılmış bir aidiyet duygusunun, yaralanmış bir onurun, anlam arayışının ve ruhsal kırıl-ganlıkların iç içe geçtiği bir insan hikâyesi midir?

Elinizdeki çalışma, bu soruların peşinden giderek şekillen-di. Radikalleşme üzerine yürütülen tartışmaların önemli bir bölümü, meseleyi ya güvenlik eksenli teknik bir sorun olarak ele almakta ya da onu siyasal söylemlerin, uluslararası çatış-maların ve ideolojik propagandanın ürünü gibi okumaktadır. Bu açıklamalar çoğu zaman eksiktir. Çünkü radikalleşme, tek başına dış dünyanın birey üzerinde kurduğu etkilerle açıklanamaz. Aynı zamanda bireyin iç dünyasında karşılığını bulan; anlam, kimlik, aidiyet, adalet, aşılanma, öfke ve umut gibi son derece insanî yaşantılarla örülen bir süreçtir. Bu yüzden bu kitabı, radikalleşmeyi psikolojik ve varoluşsal bir mesele olarak da ele alma ihtiyacıyla yazdım.

Bu çalışmanın çıkış noktası, şiddeti açıklamaya dönük indirgemeci yaklaşımlara duyduğum mesafedir. “Kötü insanlar kötü şeyler yapar” türünden ahlaki rahatlık sağlayan açıklamalar, çoğu zaman bizi gerçek nedenlerden uzaklaştırır. Benzer şekilde, bütün sorumluluğu yalnızca yoksulluğa, ayrımcılığa, dış müdahalelere ya da dijital propagandaya yükleyen tek hatlı anlatılar da aynı ölçüde yetersizdir. Gerçeklik, bunların hepsinden daha karmaşık, daha rahatsız edici ve daha öğreticidir. Çünkü radikalleşme çoğu zaman kırgınlık ile anlam arayışının, kişisel yara ile kolektif anlatının, bireysel kırılgnalık ile grup dinamiklerinin kesişim noktasında filizlenir. Bu kitabın temel amacı da bu kesişim alanını görünür kılmaktır. Kitap boyunca benimsediğim yaklaşım, tek bir disiplinin sınırları içinde kalmayan disiplinlerarası bir yaklaşımdır. Sosyal psikoloji, siyaset psikolojisi, gelişim psikolojisi, psikanalitik kuram, kriminoloji, ağ analizi, dijital medya çalışmaları ve ruh sağlığı literatürü, bu kitabın düşünsel omurgasını birlikte oluşturmuştur. Çünkü radikalleşme gibi çok katmanlı bir olguyu anlamak için tek bir kavramsal merceğe yetmez. Bazı durumlarda bir gencin kimlik krizi belirleyicidir; bazen çocukluk travmaları, bazen narsisistik yaralanmalar, bazen grup aidiyetinin sarhoşluğu, bazen de dijital dünyanın görünmez algoritmaları. Bu yüzden bu kitap, tek bir büyük açıklama sunmaktan çok, birbirini tamamlayan açıklama düzeyleri arasında ilişki kurmaya çalışmaktadır.

Kitabın bir başka amacı da şiddet yanlısı aşırıcılığı insan bilimlerinin ciddiyetiyle incelemektir. Bu ikisi birbirine karıştırılmamalıdır. Şiddeti anlamaya çalışmak, şiddeti mazur görmek değildir. Tam tersine, şiddeti doğuran dinamikleri yeterince ciddiye almak anlamına gelir. Toplumlar, faili mümkün kılan süreçlerin de kavranmasıyla daha güvenli hâle gelir. Kitap, okuru duygusal tepkiden analitik bakışa, yüzeysel açıklamalardan çok boyutlu yapılara, tek nedenli düşünceden katmanlı değerlendirmeye davet etmektedir. Önem

verdiğim bir diğer nokta, radikalleşmeyi bir süreç olarak ele almaktır. İnsanlar radikal doğmaz; belirli deneyimler, karşılaşmalar, kayıplar, aşağılanmalar, anlatılar ve ilişkiler içinde radikalleşirler. Üstelik süreç her zaman tek yönlü değildir. Bir birey şiddete yaklaşabildiği gibi ondan uzaklaşabilir de. Kitap, “neden” ve “nasıl” sorularının yanı sıra “nasıl önlenebilir?” ve “nasıl geri dönülebilir?” sorularına da cevap aramaktadır. Önleme, rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon meselelerine yer verilmesinin nedeni de budur. Çünkü radikalleşmeyi yalnızca başlangıcıyla değil, mümkün sonlarıyla birlikte düşünmek gerekir.

Kitabı yazarken zihnimde hep aynı temel kaygı vardı: Okuru teorik bilgiye boğmadan, ama düşünsel ayrıntılardan da ödün vermeden hem akademik olarak sağlam hem de genel okur için takip edilebilir bir metin kurmak. Sunulan çerçeve, kavramlarla örülü ama kavramların içine kapanmayan; bilimsel araştırmalara dayanan ama insan hikâyesini gözden kaçırmayan; şiddeti teşhir eden ama onu anlamının entelektüel sorumluluğundan kaçmayan bir dil kurma çabasının ürünüdür. Modern dünyanın kendi krizlerine de dolaylı bir ayna tutan bu eser, belirsizlik, yalnızlık, aşağılanma, kimlik çözülmesi, dijital izolasyon, aidiyet yoksunluğu ve adalet duygusunun zedelenmesi gibi olguların tek başına radikalleşme alanına özgü olmadığını; çağımızın daha geniş ruhsal iklimine ait olduğunu göstermektedir. Şiddet yanlısı aşırıcılık, bu iklimin en uç, en sert ve en yıkıcı tezahürlerinden biridir. Radikalleşmeyi anlamak, çağdaş insanın hangi boşluklarda savrulduğunu, hangi yaralardan konuştuğunu ve hangi vaatlere neden bu kadar açık hâle geldiğini anlamaktır.

Elbette her soruya nihai bir cevap verdiği iddiasında değilim. Radikalleşme, tek bir formülle çözülemeyecek kadar karmaşık, tek bir disiplinin tekeline bırakılamayacak kadar çok boyutlu bir fenomendir. Yine de bu olguyu daha dikkatli, daha sabırlı ve daha incelikli biçimde düşünmenin hem bilimsel

hem de toplumsal sorumluluğumuzun bir parçası olduğuna inanıyorum. Basit açıklamaların rahatlığı yerine zor soruların ciddiyetini seçmek zorundayız. Ancak böyle yaparsak korkunun ve öfkenin dili yerine kavrayışın ve önlemenin dilini kurabiliriz.

Bu eserin, radikalleşme üzerine çalışan araştırmacılara, ruh sağlığı profesyonellerine, güvenlik ve adalet alanında çalışan uygulayıcılara, eğitimcilere ve konuya ilgi duyan genel okura ortak bir düşünme zemini sunabilmesini umut ediyorum. Dilerim çalışma, şiddetin karanlık mantığını biraz daha görünür kılar; daha da önemlisi, ondan çıkış yollarını düşünmek için daha sağlam bir zihinsel çerçeve sağlar.

Sonunda mesele yalnızca şunu anlamak değildir: İnsan neden radikalleşir? Asıl mesele, insanın hangi koşullarda yeniden ilişki kurabildiği, yeniden düşünebildiği, yeniden bağ kurabildiği ve yeniden insan kalabildiğidir.

Nedim Havle
İstanbul, 2026